

Limburg omstreeks 1848

Het Tractaat van Londen bracht in 1839 de scheiding tot stand tussen de huidige in Nederland en België gelegen provincies Limburg. (1) Limburg kreeg de status van hertogdom onder het koningschap van Willem I en trad toe tot de Duitse Bond als compensatie voor het uittreden van het aan België toegewezen deel, - de huidige provincie Luxemburg -, van het groothertogdom Luxemburg, waarvan Willem I eveneens staatshoofd was. Uitgezonderd werden de vestingsteden Maastricht en Venlo. Op het hertogdom waren de bepalingen van de Bondsconstitutie van toepassing, zodat het hertogdom Limburg een contingent troepen, de Limburgse Jagers, beschikbaar moest houden, dat in oorlogstijd de zijde van de Bond zou moeten kiezen. Hoewel Maastricht niet tot het gebied van de Duitse Bond behoorde, werd de stad toch als garnizoensplaats voor het Bondscontingent aangewezen. Al met al was het een staatsrechtelijke constructie, waarvan de praktische uitvoering mede voldoende conflictstof in zich droeg. Dat zou ook blijken in 1848.

Van "Hollandse" zijde werd niet veel gedaan om de integratie van Limburg in het koninkrijk te bevorderen. Zo weigerde Willem I tegen het advies van de Raad van State in, de Limburgers deel te laten nemen aan de stemming over de Grondwet van 1840. Onder Willem II, meer zuidelijk, - katholiek -, georiënteerd, getuige zijn residenties in Tilburg en het kasteel Vaeshartelt bij Maastricht, kwam er een toenadering tot stand. Hij bevorderde onder meer de benoeming van Limburgers in overheidsfuncties, overigens onvoldoende, want tot na de eerste wereldoorlog zouden er actiegroepen, zoals bijvoorbeeld de in 1925 opgerichte Limburgse Liga, blijven bestaan, met als eerste doel opheffing van de achterstelling van Limburgers in het Nederlandse staatsverband. Ook het gouverneurschap der provincie, - de titel gouverneur werd in 1850 officieel afgeschaft, maar is in het Limburgse spraakgebruik gebleven -, viel niet aan een Limburger toe: mr. A.J.L. Borret en jhr. J.E.P.E. Gericke van Herwijnen, beiden in 1839 benoemd tot buitengewoon commissaris, bekleed met het opperste gezag in Limburg met de Opdracht het herwonnen deel van Limburg voor de koning in bezit te nemen, waren geen Limburgers. Gericke, later gouverneur tot 1845, werd opgevolgd door mr. P.D.E. Mac Pherson, geboortig uit Duinkerken. Jhr. mr. E.J.P. van Meeuwen, zwager van Mac Pherson, en gouverneur van 1846 tot 1856, was afkomstig uit Den Bosch. (2)

Was in hogere kringen in Limburg niet iedereen zo bijster gelukkig met zijn Nederlands staatsburgerschap, ook het gewone volk was niet bijzonder tevreden, zij het om andere redenen.

De Provinciale Verslagen van Limburg, die weer verschenen sinds 1842, konden de slechte situatie niet verbloemen. De in 1826 gereed

gekomen Zuid-Willemsvaart bracht vooral in Venlo en Roermond een verdere teruggang van handel en nijverheid teweeg. (3) Een handels-tractaat met België, - broodnodig -, werd niet gesloten. De bedelarij en landloperij breidden zich uit. Drankmisbruik en smokkel namen toe. (4)

De eerste tekenen van onrust werden merkbaar in 1846, een jaar, voorafgegaan door een lange en strenge winter, die velen dwong naar hun schaarse spaarpenningen te grijpen. Het Limburgse Provinciaal Verslag vermeldde dat ondanks de duurte der levensmiddelen en de heersende armoede de openbare orde, - kennelijk tegen de verwachting in -, bleef gehandhaafd. De diefstal van levensmiddelen, - in deze jaren nauwelijks meer crimineel gedrag te noemen -, nam hand over hand toe. Aan de landsregering werd dringend gevraagd maatregelen te nemen, zoals: (5)

- de uitvoer van aardappels, boekweit, erwten, bonen en alle soorten groenten te verbieden;
- bij de aanleg van de weg Maastricht-Nijmegen zoveel mogelijk Limburgers in te schakelen en ook om het werk gedurende de winter zoveel mogelijk voort te zetten. Geen arbeid betekende immers geen geld;
- vestingreparaties te Maastricht en te Venlo vervroegd te doen uitvoeren en in daggeld te doen verrichten;
- accijns op gemaal, geslacht en brandstof te verminderen;
- de verdeling van pootaardappelen onder mindervermogenden en arbeiders.

In 1847 werd de toestand er, ondanks genomen maatregelen, niet beter op. (6) De prijzen der levensmiddelen bleven stijgen. Het gouvernement wees erop dat, wanneer het in gewone tijd reeds een burgerplicht was om in het belang der armen voor de handhaving der broodzetting te waken, dit te meer gold in tijden van buitengewone duurte. De bittere armoede was maar al te duidelijk. Schoolgelden bijvoorbeeld, hoewel bescheiden, konden slecht met de grootste moeite worden geïnd. De gratis brood- en soepuitdelingen werden steeds veelvuldiger bezocht. Hongersnood, die andere delen van Europa reeds teisterde, stond voor de deur.

Het jaar 1848 zette welhaast in met de februarirevolutie te Parijs; in vele andere Europese steden, ook in Amsterdam en Den Haag, heerste onrust. Op 3 november 1848 werd in Nederland een nieuwe grondwet afgekondigd. Tengevolge van de revolutiegolf, die Europa overspoelde, werden orders bij bedrijven geannuleerd en kwam de handel praktisch stil te liggen. Zo ook was het geval bij de grootste werkgever van Limburg Petrus Regout. (7) Ondanks alle moeite die hij zich getroostte om zijn bedrijven van orders te voorzien, zag Regout zich tenslotte genoodzaakt om aan ongeveer 140 arbeiders, merendeels vrouwen en kinderen, ontslag te geven, terwijl hij aan zijn overige 460 werklieden slechts halve dagen werk kon verschaffen. Soortgelijke situaties deden zich ook elders voor.

Gelukkig daalden de prijzen der levensmiddelen enigszins; wellicht mede hierdoor kon het Provinciaal Verslag van Limburg opgelucht melden dat er volmaakte orde en rust heerste in het gewest en

dat er zich geen wandaden hadden voorgedaan. (8) Dat werd anders in 1849, toen de geest van de revolutie van 1848 pas in feite door-drong.

Op politiek gebied was in 1848 van belang de benoeming van L.F.H. Beerenbroek tot hertogelijk commissaris, belast met de uitvoering der besluiten van de Duitse Bondsvergadering, in het bijzonder met be-trekking tot de regeling van verkiezingen voor twee afgevaardigden voor de nationale vergadering te Frankfurt am Main. (9) Gekozen wer-den Jan Lodewijk Th. A.L. baron van Scherpenzeel-Heusch, woonachtig op het kasteel De Berckt te Baarlo in de gemeente Maasbree, en de Maastrichtenaar Alexander Schoenmaeckers. Beiden stuurden aan op hechtere aansluiting bij de Duitse Bond, een beweging die gaande-weg aan sterkte won. In Sittard hees men de Duitse vlag en plantte men de vrijheidsboom. (10) Ook elders in Limburg werd de Nederlandse driekleur vervangen door die van de oosterburen. Het Nederlandse gezag kon dit niet accepteren; detachementen marsehaussée, infante-rie en cavallerie werden uitgezonden om Duitse vlaggen te verwijde-ren en huiszoeking ernaar te verrichten.

Maar Limburg telde ook veel tegenstanders van de separatistische beweging. Uiteraard waren dit Hollandse, meestal protestante, amb-tenaren. Maar ook het op België georiënteerde Maastricht voelde weinig voor een vereniging met Duitsland en wilde zelfs van een tol-unie niets weten. De franstalige Maastrichtse krant *Le Journal de Limburg* bestreed Van Scherpenzeel-Heusch en zijn ideeën fel. Ook de bisschop van Roermond mgr. J.A. Paredis, een vriend van koning Willem II, sympathiseerde weinig met de separatistische beweging.

Zonderling genoeg kregen de separatisten wel enige steun van boven de Moerdijk; een brochure "De Limburgse kwestie" hepleitte een alge-hele afstand van de, toch weinig florissante, provincie. Mr. Bois-

Deutschland 1815 bis 1866

sevain formuleerde het in dit geschrift als volgt: "Wat heeft het voor zin dit Limburg, een jammerlijke strook gronds, welke den titel van hertogdom voert, Holland's sympathieën niet heeft, noch iets bijdraagt tot diens bloei en welvaart, tot een Nederlands gewest te verheffen?"

Het zwakke Duitse Bondsgezag in Frankfurt steunde Van Scherpenzeel-Heusch echter nauwelijk. Daarmee was zijn politiek lot bezegeld. Hij nam in de zomer van 1849 ontslag als Duits parlamentslid. Een typisch voorbeeld van de onrust in deze jaren greep plaats te Swalmen, een dorp gelegen ten noorden van Roermond. (11) Een al vele jaren broeiende kwestie over het gebruik van gezamenlijke heide- en weidegronden gelegen op Duits gebied, bracht de Swalmenaren er in 1848 toe het heft in eigen handen te nemen; dit leidde tot schermutselingen en vernielingen op Duits gebied, hetgeen tot gevolg had dat van Nederlandse en Duitse zijde ter plekke een detachement militairen werd gestationeerd. De rellen duurden voort ook in 1849; pas in 1850 kon dit kleine, maar heftige grensconflict worden geregeld.

De gouverneur vatte in zijn verslag de gebeurtenissen van 1849 summier als volgt samen: "Wel hebben er in den vorige jaren binnen eenige localiteiten onrustige bewegingen plaatsgegrepen, doch deze waren van korten duur, en wij kunnen met voldoening melden, dat thans bij de bevolking eene algemeene en volkomene kalmte heerscht."

G.C.P. Linssen

Noten

- 1) W. Jappe Alberts, *Geschiedenis van de beide Limburgen*, dl. II, Assen 1974, p. 189-191.
- 2) W. Kemp, *Van ploeg tot afbouwshamer*, Maastricht 1939, p. 10-13.
- 3) *Provinciaal Verslag van Limburg (P.V.L.)* 1843, p. 120-125.
- 4) P.V.L. 1844, p. 16, 27-30, 144, P.V.L. 1846, p. 106, P.V.L. 1847, p. 114.
- 5) P.V.L. 1846, p. 4, 35-36.
- 6) P.V.L. 1847, p. 3, 5, 82, 94, 100.
- 7) A.J.Fr. Maenen, 'De Maastrichtse keramische industrie sinds het midden van de 19e eeuw', in: *125 Sphinx-Céramique 100*, Maastricht 1959, p. 72.
- 8) P.V.L. 1848, p. 4, 26.
- 9) P.V.L. 1848, p. 7; G.C.P. Linssen, *Verandering en verschuiving, industriële ontwikkeling naar bedrijfstak in Midden- en Noord-Limburg, 1839-1914*, Tilburg 1969, p. 113; H. Grochtmann, *Die niederländische Provinz Limburg im Deutschen Bund*, z.pl., 1937, p. 47-50, 52-59, 73-75, 97-105; *Memoriaal voor de Duitse Bonds-zaken*, nrs. 1-10, 1848-1849, uitg. door de Hertogelijk Limburgsche Commissaris Louis Beerenbroek.
- 10) Kemp, a.w., p. 5-6; J.F.G.M. van Hövell tot Westerflier, *Roermond vroeger en nu*, Bussum 1968, p. 83.
- 11) A.E.L. Ramakers, *Honderd eeuwen Swalmen*, Swalmen, p. 219-230; P.V.L. 1848, p. 5-6.